

РАЗОМ ІНТЕІНЕМ

Щомісячна газета Черкаського обласного благодійного єврейського фонду „Турбота поколінь – Хесед Дорот”

Видається з грудня 2000 року.

Тішрей – Хешван 5785 листопад 2024 №11(275)

Чотири штурми Черкас

14 січня 1943 року Черкаси були звільнені від нацистських загарбників

Зазнавши нищівної поразки влітку 1943 року на Курській дузі, німецько-фашистське командування намагалося міцною обороною зупинити шалений наступ радянських військ і зберегти за собою важливі економічні райони східніше Дніпра. Одночасно ворог прискорив будівництво стратегічного оборонного рубежу, створивши тут, так званий, „Східний вал” частиною якого був Дніпро. На „Східний вал” вороже командування покладало надію виграшу часу, з метою укладення сепаратного миру з США та Великобританією.

В оборонних планах гітлерівське командування відводило Черкасам особливе місце. Це було одне з останніх великих міст, яке фашистські війська утримували на правому березі Дніпра в його середній течії. «Залізнична магістраль», — писала газета „Правда”, — яка йде від Черкас на захід, виводить на важливу комунікацію ворога. З виходом у район Черкас радянські війська знову сковують маневрені можливості противника. Німці, надаючи великого значення обороні району міста Черкас, створили тут мережу укріплень. Місто перетворене на потужний вузол опору, пристосований до кругової оборони. Можливі підходи до переправ були під безперервним вогнем і спостереженням. Опорні пункти, створені на правому березі, мали вогневі взаємодії. Зосереджена тут німецька танкова дивізія мала широкі можливості для маневру танками і мотопіхотою».

Армійська і партизанська розвідки збрали досить повні відомості про ворожу оборонну смугу, про чисельність і нумерацію німецько-фашистських частин. Добірні німецькі війська, з великим бойовим досвідом, протистояли радянським з'єднанням 73-го і 78-го стрілецьких корпусів під командуванням генерал-майорів П.Ф. Батицького і Г.А. Латишева.

З німецької сторони, на ділянці від Канева до Свидівка, займали оборону 217-й піхотний полк, 676-й полк, бригада СС „Волонія” і танкова дивізія СС „Вікінг”, від Свидівка до Боровиці — 72-а піхотна дивізія, один полк 167-ї дивізії, чотири окремих батальйони і танковий полк дивізії „Вікінг” та інші частини. Крім того, в районі Сміли і Канева ворог мав значні резерви.

Ось з такою оборонною смугою ворога і довелося зустрітись бійцям радянських стрілецьких дивізій в районі Черкас. Після утворення 22 вересня 1943 року Букринського плацдарму радянське командування покладало велику надію на швидке оволодіння Черкасими. Тоді було вирішено розширити плацдарм і завдати удар по ворогові з тилу.

Проведення цієї операції було доручено 3-й і 5-й гвардійським повітрянодесантним бригадам. З цією метою вже в ніч з 24 на 25 вересня 1943 року на Черкаський і Таганчанський ліси було десантовано 4575 воїнів, скинуто 600 мішків з боеприпасами і продовольством.

Але ворогу вдалося виявити район десантування і зустріти радянські літаки щільним зенітним вогнем і прожекторним освітленням. Відхилення від курсу і сильний вітер зашкодив десантуванню: порозкидував бійців на значно більшій площі, деякі потрапили в ріку, в розташування ворога, багато загинуло.

Радянському командуванню довелося здійснити нові спроби форсування ріки.

У ніч з 13 на 14 листопада, провівши разом з партизанами і десантниками операції з форсування Дніпра в чотирьох пунктах — в районі Сокирне, Свидівок, Дахнівка та на східній околиці Черкас біля Змагайлівки. Знищивши бойову охорону ворога, радянські частини зайняли північно-західну околицю Свидівка. Спільною атакою підрозділів стрілецької дивізії з боку Дніпра, десантників гвардійської повітрянодесантної бригади з батальйоном стрілецького полку і партизанами 14 листопада Свидівок було звільнено від ворога.

Утримавши плацдарм в районі Свидівка, частини стрілецького корпусу, вже маючи в своєму складі протитанкову артилерію, три танки Т-34 і сім самохідно-артилерійських установок окремого танкового і самохідно-артилерійського полків, об'єднаних в бронегрупу, повели наступ на Черкаси.

Подальші бойові дії розгорталися стрімко: вночі партизанами-провідниками бронегрупу було виведено через ліс до Геронимівки і Руської Поляни і вранці оволоділи цими населеними пунктами. Удар був настільки несподіваний, що ворог навіть залишив трофеї і документацію 72-ї піхотної дивізії. Стрілецькі полки вибили ворога з приміських сіл Дахнівка, Василиця і Соснівка та вийшли до залізниці на західній околиці Черкас.

18 листопада війська 52-ї армії генерал-майора К.А. Коротеєва підійшли до міста, маючи три стрілецькі полки і бронегрупу в одній лінії по східній околиці лісу на рубежі Руська Поляна, Геронимівка, Соснівка, Василиця і залізничний міст через Дніпро. 1235-й полк 373-ї дивізії форсував річку, захопив великий острів і загрожував ворожому гарнізону в місті Черкаси з північно-східної частини.

Шлях на Черкаси був відкритий. Проте щоб розгорнути наступи на ворога у 52-ї армії вільних резервів не було, в корпусі та дивізії теж. Десантники 5-ї гвардійської повітрянодесантної бригади, здійснивши нічний перехід через ліс, вибили ворога з Дубівки, забезпечивши ударне угруповання армії з південного заходу і загрожуючи Смілі.

Таким чином, 13-14 листопада, захопивши плацдарм, 15-16 листопада, утримавши його, а 17-18 листопада, розширивши в результаті успішних спільних дій підрозділів десантників та партизанських загонів К.К. Солодченка, Г.В. Іващенко і Т.Ф. Прокіна та перегрупувавши свої сили, радянські війська розпочали штурмувати Черкаси.

У ніч з 19 на 20 листопада 1943 року частинами двох полків та стрілецьких дивізій було розпочато перший штурм міста. Подавивши вогневі точки на передньому плані і в глибині оборони ворога, наші підрозділи перейшли в рішучий наступ. Стрілецький полк підполковника А. М. Луценка, не зустрівши опору, рушив уздовж Соснівки та залізниці і до 8-ї ранку досяг околиць колишніх військових таборів. Зустрівши сильний опір німців, полк змушений був перейти до оборони. Протягом дня йому довелося відбити вісім контратак ворога. Загону самохідних установок з десантом на борту було поставлено завдання увійти з боку Соснівки в Черкаси і, подавивши вогневі засади ворога, сприяти наступу радянських військ у смугу міста. Близько другої години ночі, знищуючи на своєму шляху ворожі вогневі точки, підрозділи зав'язали жорстокий нічний бій, проте вдалося прорватися в місто лише загону самохідок, але ворог, зумівши підтягнути резерви, швидко закрити прорив. 1259 самохідний полк залишився на вигідній позиції, підтримуючи 929-й полк, який перейшов до оборони.

У межах міста теж тривали бої. Зламавши заслони ворога, загони самохідок СУ-122 вийшли до центру Черкас. Розбившись на три групи, вони діяли самостійно. Перша спрямовувала свій удар в бік залізничного вокзалу. Вояки батальйону капітана Пилипенка, отримавши таку підтримку послалили свій наступальний прорив. Друга група діяла в районі цукрового заводу, куди вийшли батальйони 936-го полку, але затиснуті ворогом, перейшли до дій із засад. На третю групу — Вернігори — ворог кинув танкову роту, яка в першій же атаці втратила одну самохідку і два танки. Відсутність боеприпасів примусила групу самохідок повернути до центра міста.

Зустрівши міцну оборону ворожого угруповання, перший штурм Черкас захлинувся. Наші підрозділи зупинилися на зайнятих позиціях, а деякі повернулися на вихідні точки. Радянські підрозділи зазнали значних втрат у живій силі і техніці, в бою загинули командир 1239-го полку підполковник Степанов і командир 931-го артополку підполковник Яновський. Ворог почав стягувати свої резерви і йому вдалося відновити свої позиції до наступного штурму.

22 листопада, вночі, без артпідготовки радянське командування розпочало другий штурм Черкас. З цією метою, стрілецька дивізія обійшла місто з півдня через Кирилівські хутори, а стрілецький полк вийшов до цукрового та цегляних заводів на східній околиці міста. Утворилося, так зване „мале кільце”, в якому було заблоковано ворожі підрозділи. Німці намагалися прорвати його контратаками. Запеклі бої і героїзм радянських воїнів примушували ворога залишитися на своїх позиціях. Радянське командування відчувало: без підготовки штурму не вдасться отримати перемогу. До того ж, незрозуміло було „хто кого оточив”, через те, що і ворожі, і наші підрозділи боролися обернутим фронтом. Це змусило підрозділи стрілецької дивізії з великими втратами повернутися на висхідні позиції. Момент раптовості штурму було втрачено і він був приречений до поразки.

В ніч з 25 на 26 листопада війська 52-ї армії розпочали третій штурм Черкас. 7-а гвардійська повітрянодесантна дивізія разом з 173 окремою танковою бронеротою завдала удару з півдня на східній околиці в обхід міста через Кирилівські хутори. Назустріч, з великого острова Затинь біля Змагайлівки, завдав удару стрілецький полк мотострілецької дивізії, одночасно 254-а стрілецька дивізія з бронегрупою наступала у напрямку — до центра міста.

Ворожий гарнізон Черкас було повністю заблоковано міцним кільцем. З зовнішнього фронту було створено з артилерії лише протитанкові вузли оборони. Єдиним недоліком штурму як і попереднього, було недостатнє забезпечення оточення зовнішнього фронту. Отримавши перевагу, радянське командування виставило ультиматум фашистським угрупованням скласти зброю, але його було відхилено.

Натомість 72-а ворожа дивізія продовжила міцно утримувати місто. Командувач 8-ї німецької армії генерал Веллер перегруповував з району Канева танкову дивізію СС „Вікінг” та 57-у піхотну дивізію в районі Сміли і завдав контрудар по деблокуванню оточеного угруповання. Радянські підрозділи 7-ї гвардійської дивізії вели напружені бої в районі Кирилівських хуторів та вздовж шосе Сміла — Черкаси,

(Закінчення на стор.2)

Прагнемо нести добро

Єврейський волонтерський рух в Черкасах має довгу і багату історію. Ще в минулому столітті, у 90-ті роки, саме волонтери стояли у витоків відродження єврейського життя: волонтери відвідували підопічних попередника благодійного фонду „Хесед Дорот”, який мав назву „Маген Авот”, допомагали готувати і проводити єврейські свята, розбирати гуманітарну допомогу — тобто допомагали новоствореній єврейській громаді та її членам всім чим могли.

Згодом з'явився в єврейській громаді міста бібліотека, активну участь в діяльності якої прийняли волонтери. Єврейський хор, створений при Черкаському обласному благодійному єврейському фонді „Хесед Дорот”, майже на 100 відсотків складався з волонтерів. Ряд тематичних клубів, які проводились у благодійному фонді, проводили волонтери. Активну участь волонтери приймали в прибиранні кладовища і ще багато інших справ проходили за участю волонтерів.

У 2016 році при ЧОБЄФ „Хесед-Дорот” відкрився Волонтерський центр Volunteer Community FSU.

Одним з перших великих проєктів новоствореної організації став проєкт „Чудо шапочки”, автором якого була тодішній керівник Волонтерського центру Ксенія Лоза. Цей проєкт об'єднав майстринь, які в'язали яскраві кумедні шапочки, теплі носочки та м'які іграшки для маленьких пацієнтів Черкаського центра онкології та гематології. Учасниці проєкту не тільки в'язали, але й проводили майстер класи для діточок, вітали пацієнтів з святами, читали та обговорювали разом книжки, тобто намагалися покращити настрої і допомогти дітям перемогти хворобу. Черкаську ініціативу швидко підхопили інші міста України.

Майстрині постійно в пошуках і підключаються до нових добрих справ: вони приєдналися до міжнародного проєкту „Чудо восьминіжки”, який було започатковано у Данії в 2013 році, де одна матуся вперше сплела такого восьминіжку для свого передчасно народженого малюка. Коли малюк почав одужувати, а зцілювальний ефект плетених іграшок повторювався знову і знову, здивуванню лікарів не було меж. Відтоді проєкт набув неабиякої популярності у всьому світі.

А ще волонтерки-майстрині в'язали теплі комплекти для підопічних перинатального центру, теплі кофти та шалі для геометричного центру, брали участь у благодійних ярмарках, допомагали іншим волонтерським проєктам. І тому проєкт було перейменовано в „Клубок добра”.

А в 2023 році саме з ініціативи майстринь виріс новий проєкт „Добрі руки” в рамках якого волонтери опікуються пацієнтами опікового відділення Першої міської лікарні.

Також волонтери Volunteer Community приєднувалися до прибирання рідного міста в рамках проєкту „Зроби місто чистішим”, до міжнародної акції „День добрих справ”, опікувалися дітьми із соціально незахищених сімей в рамках проєктів „Теплий дім” та „Сухі сіднички”.

Але більшість проєктів Волонтерського центру реалізовується в єврейській громаді. Це і проєкт „Діалог поколінь”, направлений на розвиток взаєморозуміння, взаємоповаги та співпраці між членами єврейської громади різних поколінь. Проєкти „Добрий гість” та „Шабатній гість”, які передбачають привітання малорухомих підопічних із святами, акції „Ханукальний марафон” та „Принеси радість на Пурім”, „Збери портфель дитині”.

Особливим є проєкт „Дорога пам'яті”, який передбачає прибирання єврейського кладовища.

В 2024 році почав працювати волонтерський проєкт „Взаємодія”, який передбачає більш індивідуальну опіку, постійний зв'язок волонтера із підопічним.

В цьому році в Черкаському волонтерському центрі активно працює понад 50 волонтерів. Їх робота тісно пов'язана із життям громади та роботою проєктам ЧОБЄФ „Хесед Дорот”. Волонтери проводять майстер-класи для учасників програм „Денний центр” та „Сімейний клуб”. Проводять лекції та клубні заходи в рамках програми „Давай підключимося”, допомагають доставляти ліки та памперси, проводити святкові заходи — тобто намагаються відповідати на будь-який запит.

Волонтерська робота вимірюється не тільки кількістю проведених майстер-класів чи вив'язаних виробів, випечених хал чи зібраних шалахмонесів, але й кількістю щирих посмішок, теплих обіймів, душевних розмов і тепла, принесеного в домівки або палати. Ми не рахуємо зусилля та робочі години, ми просто прагнемо нести добро.

Віола СКОРИКОВА,

координатор „Волонтерського центру” ЧОБЄФ „Хесед Дорот”.

Стівен Спілберг

Співвласник кіностудії DreamWorks SKG. У 2008 році його ім'я входило до списку чотирьохсот найбагатших людей світу за версією журналу Forbes. Має лицарський титул, наданий королевою Великобританії.

Стівен Спілберг народився 18 грудня 1946 року в Цинциннаті в сім'ї інженера-електронника Арнольда Меєра Спілберга і піаністки Леї Адлер (урожденної Познер). Все дитинство хлопчик провів у компанії трьох сестер. До школи Спілберг пішов у провінційному місті Фінікс і був єдиним євреєм у класі. Це зробило його замкнутим, але як тільки хлопчик переступав поріг будинку, його відразу оточували любов і ласка.

Батьки Стівена походили із сімей єврейських емігрантів з України. Його дідусь і бабуся з боку батька Шмуель Шпілберг і Ривка Чечик емігрували в Америку з Кам'янця-Подільського в 1906 році. Дід Стівена з боку матері Файвл Познер емігрував з Одеси з братом, актором єврейського театру Борисом Познером.

Коли Стівену було 12 років, батькові подарували 8-мм кінокамеру, якою Стівен частенько користувався. З того часу його мрією стала робота кінорежисера. 1960 року тринадцятирічний режисер випустив фільм „Втеча в нікуди” і отримав перший приз у юнацькому конкурсі аматорських фільмів. Для того, щоб купувати плівку, йому доводилося підробляти малюрам.

Закінчивши школу далеко не відмінником, він вступає на факультет телебачення Каліфорнійського університету. У 1964 році знімає свій перший фільм на 16-мм плівці. Це був фантастичний фільм „Світло полум'я” тривалістю понад дві з половиною години. Ролі виконували члени сім'ї. Цей фільм приніс йому прибуток у 100 доларів.

Короткометражна картина Спілберга „Емблін”, знята під час навчання в університеті у 1969 році, привернула увагу представників кінокомпанії Universal, і йому було запропоновано семирічний контракт. Так, режисер-початківець вирішив не здобувати вищу освіту і зосередився на кар'єрі.

Спочатку він почав працювати над телевізійними серіалами, а вже 1971 року зняв свій перший невеликий, з одним актором, фільм-катастрофу „Дуель”. Фільм мав успіх, завоював багато призів і приніс понад десять мільйонів прибутків.

Незабаром після цього продюсери Universal запропонували Спілбергу зняти справжній повнометражний фільм за своїм сценарієм та ще й з голлівудською зіркою Голді Хоун у головній ролі. Сценарій фільму „Шугарлендський експрес” був відзначений премією на Канському кінофестивалі, а самого Спілберга після цього порівнювали в пресі з відомим французьким режисером Франсуа Трюффо.

Наступний фільм приніс йому світову популярність та визнання. „Щелепи” став першим в історії блокбастером, зібравши 260 млн. доларів. Після цього вже ніякий провал не міг суттєво вплинути на зростання кар'єри Стівена Спілберга. Майже кожен його фільм стає кіноподією року — „Близькі контакти третього ступеня”, „Інопланетянин”, трилогія про Індіана Джонса.

У цей час Стівен познайомився з Емі Ірвінг. Режисер та актриса покохали один одного з першого погляду. У 1985 році вони одружилися, Емі народила сина Макса. Але щастя в цьому шлюбі не було ... У квітні 1989 року вони розлучилися. Як відступні Емі отримала 59 мільйонів доларів, Стівен взяв сина до себе.

(Закінчення на стор.2)

(Закінчення. Початок на стор.1)

використовуючи протитанкову артилерію для боротьби з 50-ма фашистськими танками.

Йшли атаки за атаками. Радянська піхота збивала ворожий десант з танків, група підричників танків раз у раз підривала гранатами ворожі панцерники. П'ять добровольців, на чолі з сержантом Вараскіним, підповзли до залізничного переїзду і підірвали полотно, щоб попередити появу бронепоезда з боку Сміли, що дошкуляв нашим частинам. Потім, підірвавши два ворожі танки, ціною свого життя примусили їх повернутися в бій Кирилівки.

Останній, четвертий, штурм Черкас розпочав-

ся 12 грудня о 9-й годині охоплення міста з усіх боків, а також з островів Дніпра. Стрілецькі полки перейшли до останнього і вирішального поєдинку з ворогом, витісняючи його на південно-східну частину Черкас, у район цегельних заводів. Наступ підтримували гармати артполку, в якому, піднявшись на заводську трубу, коригував вогонь однієї з батарей лейтенант Подневич. Натиск радянських військ стримати було неможливо. 14 грудня 1943 року четвертий штурм Черкас увінчався успіхом. До міста прийшов довгоочікуваний день визволення...

Чотири штурми Черкас

В боях за Черкаси ворог поніс великі втрати в живій силі – близько 9 000 солдат – і техніці. Знищено 10500 бронемашин, 321 кулемет, 46 гармат, 2 батареї 6-ствольних мінометів, 5 мінометних батарей, три самохідні гармати, підірвано 4 склади боєприпасів, захоплено в полон 192 фашисти. 113 кулеметів, 42 гармати, 15 танків та іншої техніки взято як трофеї. В боях за Черкаси полягло понад 6 000 радянських бійців, втрати серед цивільного населення склали 200 осіб.

Наступальна бойова операція Червоної Армії

ввійшла в історію Другої світової війни під назвою „Черкаської” і стала плацдармом на Правобережжі для здійснення блискавичної за задумом Корсунь-Шевченківської операції у січні-лютому 1944 року.

На честь цієї перемоги 22 частинам і з'єднанням, які відзначилися при визволенні Черкас, присвоєно звання „Черкаських”, 1150 радянських солдат і офіцерів нагороджено бойовими нагородами, а 26 з них отримали високе звання Героя Радянського Союзу.

Їх подвиг належить народу...

Василь СТРАШЕВИЧ, з книги „Черкаси за межами століть”.

21 листопада 1925 року в маленькому містечку Пологи Запорізької області в єврейській родині з'явився на світ майбутній феноменальний композитор, скрипаль-віртуоз, володар наших сердець Ян Френкель. Його тато, Абрам Натанович, був перукарем, він привчав сина до музики змалку. За словами Яна Абрамовича, батько був впевнений, що від якості гри на скрипці залежить все майбутнє дитини.

Подібний підхід до долі хлопчика краще говорить про національність його батьків, ніж прізвище чи ім'я. Абрам Натанович навчав сина за книгою, але по-своєму розумів рекомендації авторів, тож за фальшиві ноти хлопчик отримував не зауваження, а ляпаси. У віці 13 років Ян вступив до Київської консерваторії імені П.І. Чайковського. Наставниками юного скрипаля стали Яків Магазинер та Борис Лятошинський. Френкель навчався у консерваторії до 1941 року.

Ян Френкель народився в 1925 році, але коли почалася Велика Вітчизняна війна, юний музикант вирішив піти на фронт і штучно збільшив свій вік. В офіційних документах молодик змінив рік народження на 1920, щоб його зарахували до Оренбурзького військового училища. Запитань у приймальній комісії не виникло, оскільки у віці 16 років юнак вже був добре сформований фізично. Так за всіма документальними свідченнями Ян став старшим на п'ять років.

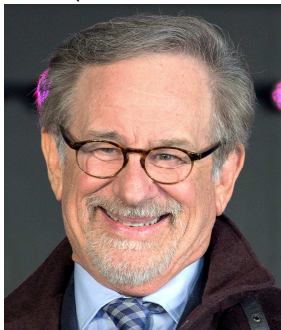
Після закінчення училища у 1942 році Френкель вирушив на фронт. На передовий артист пробув близько року, але після важкого поранення та лікування був приписаний до фронтового театру. Ян грав на акордеоні, скрипці та роялі, писав і співав пісні. Юний музикант робив усе, щоб підтримати бійців Червоної Армії. Перша пісня Френкеля „Йшов пілот по провулку” була написана ним якраз у той період. На фронті юний музикант не тільки став композитором, а й зустрів свою майбутню дружину.

Після закінчення війни Ян продовжив музичну кар'єру, оселившись у Москві. Наприкінці 40-х нікого не цікавила ні національність Френкеля, ні його справжній вік. Музикант робив обробки відомих творів, виконуючи їх у дорогих ресторанах міста. В ті роки Френкель переписував партитури для членів Спілки композиторів СРСР і займався аранжуваннями їх творів. Завдяки зв'язкам у музичних колах Ян Абрамович познайомився з талановитими поетами-піснярами свого часу.

Співпраця з Михайлом Таничем, Робертом Рождественським, Костянтином Ваншенкіним, Інною Гофф призвела до появи цілої низки шлягерів. Кар'єрі композитора допомагали відомі музичні діячі. Коли Френкель опинився під загрозою виключення зі Спілки композиторів, йому допоміг Дмитро Шостакович. Він позитивно відгукнувся про одну з пісень Яна Абрамовича, поклавши край цькуванню музиканта задрісниками.

Багато пісень Френкеля народжувалися в умовах його тісної кімнати в комунальній квартирі. У такі хвилини композитор біг у спільний коридор і співав телефоном нову мелодію одному з дру-

(Закінчення. Початок на стор.1)

За час роботи над кінокартинами Спілберг встиг спробувати себе не тільки як режисер: він також багато продюсував і іноді писав сценарії. Його творчість не залишилася непоміченою – картини часто потрапляли до номінацій на різні кінопремії. Він відкрив світові багатьох обдарованих режисерів та інших діячів кіно: Роберта Земекіса, Боба Гейла, Джо Данте, Кріса Коламбуса, Баррі Левінсона, Кевіна Рейнольдса, Дона Блата та інших. Продюсовані ним фільми один за одним стають хітами.

На зйомках другої серії „Індіани Джонса” Спілберг захопився актрисою Кейт Кепшоу, виконавицею головної жіночої ролі. Свої стосунки вони оформили 1991 року. Кейт прийняла п'юрі і порозумілася з матір'ю Стівена, народила трьох дітей, а ще двоє вони з чоловіком усиновили. Крім того, у

Кейт була дочка від першого шлюбу, а у Стівена – син. Цей шлюб виявився щасливим і існує й досі. Щасливе багатодітне сімейство Спілберг налічує сім дітей.

На початку 90-х Спілберг почав активно займатися сферою телевізійного мовлення, вступаючи продюсером безлічі телесеріалів і телефільмів.

Спілберг не цурається благодійної діяльності. Після виходу „Списку Шиндлера” він витратив 85 млн. доларів на підтримку культури та освіти серед єврейського народу. Режисер входить до керівництва фонду „Старбрайт”, який займається дитячими лікарнями, до якого разом із друзями пожертвував 40 млн. доларів. Після зйомок „Списку Шиндлера”, Спілберг створив „Фонд Шоа” зі збору свідчень про Голокост, а недавно – ще один фонд – з вивчення геноциду. Якби його дід із бабкою не емігрували на початку 20-го століття з Кам'янець-Подільського, вони могли б опинитися серед тих 80 тисяч євреїв, знищених там під час Другої світової війни. І ми не побачили б ні „Інопланетянина”, ні „Мюнхен”, ні „Парк Юрського періоду”.

Стівен Спілберг

На початку 1998 року Спілберг став найбагатшим діячем індустрії розваг (313 млн. доларів, а до 2001 року – вже близько 2 мільярдів). Його спільна з двома іншими магнатами кіностудія Dreamworks SKG поступово набрала обороти, випускаючи повнометражні мультфільми та „оскароносні” картини.

У 1999 р. режисера називають кращим режисером XX століття, а в 2001-му королева Єлизавета посвячує Спілберга в лицарі „за неоціненний внесок у розвиток британської кінопромисловості”.

У 2002 році, через 37 років після вступу до університету, Спілберг нарешті завершив освіту і здобув ступінь бакалавра за спеціальністю „Виробництво фільмів та електронних спецефектів”. У студентських списках Спілберг значився під псевдонімом. Цікаво, що до цього часу він вже був почесним доктором мистецтв п'яти університетів, проте такі вирішувати здобути вищу освіту, оскільки про це мріяли батьки.

2004 року президент Франції Жак Ширак удостоїв режисера ордена Почесного легіону.

У червні 2008 університет штату Арізона нагородив Спілберга премією Х'ю Даунса за визначні

досягнення в галузі комунікації. У жовтні 2009 року президент США Білл Клінтон вручив Спілбергу філадельфійську медаль Свободи. У жовтні 2011 року режисер був нагороджений орденом бельгійської корони. У 2013 році Спілберга нагороджено Президентською медаллю Ізраїлю.

19 листопада 2013 року Спілберг отримав премію Національного управління архівів та документації США. 24 листопада 2015 року президент США Барак Обама нагородив Спілберга президентською медаллю Свободи на церемонії у Білому домі. У липні 2016 року дитяча телепередача „Блакитний Пітер” вручила Спілбергу золотий значок, названий на честь програми.

Спілберг має почесні ступені університету Південної Каліфорнії (1994), Браунівського університету (1999), Сельського університету (2002), Бостонського університету (2009) та Гарвардського університету (2016).

22 листопада 2022 року організатори Берлінського міжнародного кінофестивалю оголосили про присудження Спілбергу почесного „Золотого ведмеда” за внесок у кінематограф. Вручення нагороди відбулось 21 лютого 2023 року на урочистій церемонії.

За матеріалами сайтів Інтернету.

Децо про кашурт

У перекладі з іврит слово „кошерний” буквально означає „придатний, підходящий”. Якщо говорити взагалі, правила кошерності містять низку вимог, які Тора пред'являє до їжі, щоб вона була дозволеною для євреїв.

Незабаром після Виходу з Єгипту – під час Синайського Одрокнення (дарування Тори на горі Синай – ред.) – Б-г дав єврейському народові заповіді. З 613 заповідей приблизно 30 безпосередньо пов'язані із законами приготування та вживання кошерної їжі, а це близько 5% від загального числа.

З усіх тварин, що живуть на землі, євреям дозволено їсти м'ясо тільки тих, у яких одночасно є дві ознаки: роздвоєні копита і вона має жувати. До таких тварин належать, наприклад, корови, вівці, кози, олені.

З морських, або річних, істот кошерні тільки та риба, яка знає такти має дві особливості одночасно: плавці і луску. До них відносяться лосось, короп, сиг, тилапія, палтус, тунець, окунь, макрель та багато інших.

Усі молюски, земноводні, рептилії та комахи некошерні. Єдиний

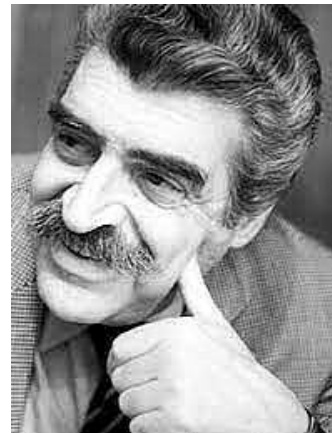
виняток – група із трьох видів саранчі, виділених Торою. На практиці ж, оскільки вже дуже давно неможливо зрозуміти які саме види мала на увазі Тора, переважна більшість єврейського народу не вживає саранчу.

Згідно з традицією, те їстівне, що можна отримати від некошерних тварин, вважається некошерним. Як у такому разі може бути кошерним мед, якщо його робить некошерна бджола? Секрет у тому, що організм бджоли мед не виробляє. Бджоли переносять квітковий нектар через рот, використовуючи його лише як тимчасове „сховище”.

Згідно з Торою, кров ссавців та свійської птиці повністю заборонена до вживання в їжу. Протягом 72 годин після кошерного забою тварини з м'яса повинні бути витягнуті вся кров, яку можна витягнути за допомогою спеціального процесу замочування і висолоювання.

Вся сіль кошерна, навіть якщо на упаковці цього не написано. Сіль – це мінерал, тому чиста сіль кошерна завжди.

Єврейська їжа поділяється на три категорії: 1) м'ясо (включаючи м'ясо птиці – кури, індики, гуси, качки), 2) молочні продукти та 3) пар-

позиції з журавлями.

Успіх пісні був настільки масштабним, що у Френкеля могли бути неприємності. Одна з анонімних скарг на надто часте виконання композиції дійшла навіть до Політбюро ЦК КПРС. Уникнути проблем Френкелю допомогла особиста протекція Леоніда Брежнєва.

У різний час пісню „Журавлі” виконали: Марк Бернес, Боян Кодрич, Олег Погудін, Дмитро Хворостовський, Валерій Леонтьєв, Герман Ван Вен, Алсу, Олена Ваєнга, Марк Олмонд.

Особисте життя. Зі своєю майбутньою дружиною Ян Абрамовичем познайомився під час війни. Після весілля дружина Френкеля, Наталія Мелікова, народила йому доньку Ніну. Сім'я жила в невеликій кімнаті в комунальній квартирі, яку Ян зайняв ще в 1946 році. Дочка композитора з 1980 року мешкає в Італії. Має сина, якого назвали Яном. Окремі пішов стопами свого діда і став музикантом. Він працює в Оркестрі академії берегової охорони США.

Останні роки життя Яна Абрамовича пройшли у будинку на вулиці Чаєнова. Про це свідчить меморіальна дошка, яка встановлена на початку двохтисячних років.

Наприкінці 80-х лікарі виявили у Яна Френкеля рак. Лікування композитору не допомагало, хвороба швидко прогресувала. Через погане самопочуття композитор часто опинявся у шпиталі. Влітку 1989 року Ян Абрамович вирішив змінити лікарняні стіни на морський краєвид. Композитор поїхав із сім'єю до Риги і там помер 25 серпня. Тіло перевезли до Москви автомобілем.

Похорон композитора пройшов на Новодівичому цвинтарі. Проводили Яна Абрамовича Френкеля під звуки його музики. Його оплакувала вся країна, котрій він подарував чудову музику своєї світлої душі. Вдова Яна Френкеля, Наталія Михайлівна, пішла з життя через кілька років після смерті чоловіка.

Олександр НЕБЕРОВ.

ве – продукти, які є ні м'ясними, ні молочними, і можуть бути подані з будь-яким з цих видів їжі. До них відносяться риба, яйця, горіхи, фрукти та овочі.

Євреї намагаються не допускати навіть найменшої взаємодії молочного з м'ясним, тому в кошерних єврейських будинках для молочного та м'ясного є окремі набори посуду, прилади тощо. Крім того, у багатьох є ще й посуд парве для приготування їжі, яка може бути подана як з м'ясними, так і з молочними стравами.

Крім кошерного є ще супер-кошерне. Це для тих, хто дуже суворо дотримується кашруту.

Деякі авіакомпанії, готелі і навіть в'язниці забезпечують спеціальне кошерне харчування.

Євреї становлять менше 1,5% населення США, проте 21% опитаних американців заявили, що вони регулярно або хоча б зрідка куляють кошерні продукти.

Під час свята Песах євреї з особливою ретельністю уникають всього квасного – зернових, включаючи хліб, макарони, пиво, міцний алкоголь та багато іншого. Щоб продукт вважався кошерним на Песах, заборонено, щоб у ньому було навіть мінімальна кількість заборонених речовин, які називаються хамець.

джерело <https://isralove.org>.

Історія Самсона та Даліли

Могутній Шимшон (Самсон) був лідером єврейського народу в епоху правління суддів. Він урятував євреїв від утисків філістимлян, котрі займали тоді Землю Ізраїлю. Будучи назіром (посвяченим Б-гу – *ред.*) від народження, Шимшон був наділений Б-гом небувалою фізичною силою, яку використовував для боротьби з філістимлянами. Він правив народом протягом 20 років, поки кохана дружина Даліла не зрадила його, і тоді філістимляни захопили його в полон. Осліплений він терпить знущання з боку своїх викрадачів, і загинув як герой, обрушивши колони, що підтримували будівлю, де його тримали, вбивши таким чином себе і тисячі філістимлян, що знаходилися всередині будівлі.

Після того, як наступник Моше, Єшоша, помер, почалася епоха суддів. Вона тривала близько 350 років, в 2516-2871 роках від створення світу (1245-890 рр. до н.е.). Самсон був сьомим суддею і правив своїм народом 20 років з 2811 по 2831 (951-931 до н.е.). Історія Шимшона записана у книзі Шофтім (Суддей), у розділах 13-16. І хоча мало що відомо про його роль, як провідника євреїв, у віршах Ктувім (Писання) ми бачимо дивовижні розповіді, що розкривають нам особистість Шимшона, розповідають про його велику силу і зіткнення з філістимлянами. (Зверніть увагу, що філістимляни, згадувані в Танакі (на ивриті вони називалися пліштим), не мають жодного відношення до нинішніх палестинців).

Сім'я Шимшона була з коліна Дана. Його батьки, Маноах і Цлеп-поніт, які жили в невеликому місті Цора, тривалий час не мали дітей. Одного разу Цлеп-поніт з'явився ангел і оголосив, що після стількох років безпліддя вона нарешті завагітніє і народить сина, який врятує євреїв від філістимлян. Однак хлопчик буде особливим, з моменту свого народження він повинен бути присвячений Вс-вишньому як назір на все своє життя. Він не повинен вживати вино і продукти з винограду, а його волосся ніколи не мала торкатися бритва. А тому і його мати вже з моменту зустрічі з ангелом не повинна була вживати винограду і всього, що з нього роблять, а також бути уважною, щоб не торкатися нічого нечистого.

У встановлений час Цлеп-поніт завагітніла та народила сина. Вона назвала його Шимшон – це від слів „шемеш у-маген” – „сонце” та „захисник”. Це ім'я передбачило подальшу долю хлопчика.

Вже з ранньої юності Шимшон виявив значну фізичну силу. Якось, коли він блукав лісом, на нього раптом накинувся лев. Відчуваючи, що з ним перебуває дух Вс-вишнього, Шимшон зміг здолати лева голими руками. Він розумів, що був наділений такою силою не випадково, а щоб допомагати своєму народу, тому шукав привід поборотися з ворогами євреїв – філістимлянами. Філістимляни були народом мародерів, що жили на заході Святої Землі. Вони постійно переслідували та грабували євреїв.

Протягом довгих 40 років народ Ізраїлю страждав від філістимської руки, що повсюдно наздоганяла їх, поки, нарешті, на стежку війни з розбійниками не вийшов Шимшон. Юнак був надто скромним, щоб брати на себе керівництво великою єврейською армією. А також не хотів провокувати філістимлян на подальше тероризування свого народу. Тому він вирішив, що сам помститься за побратимів, залучаючи філістимлян у особисті конфлікти, залякуючи їх і тим самим заважаючи їм переслідувати євреїв. Він почав шукати способи налагодити з філістимлянами ти́сний контакт.

Перший раз, коли Шимшон зіткнувся з філістимлянами, стався в одну з експедицій, коли він прибув до Тимна, філістимського села. Там він побачив прекрасну дівчину з місцевих, яку одразу вирішив взяти за дружину. Хоча його батьки намагалися відмовити сина від поспішного шлюбу, Шимшон все ж таки вирішив одружитися (після того, як вона прийняла гіор). На весільному святкуванні Шимшон розумів, що в нього з'явилася можливість втілити свій план у життя. Він кинув виклик 30 філістимським гостям, запропонувавши відгадати його загадку, і якби вони вгадали відповідь, Шимшон роздав би кожному нове вбрання, а якщо ні, то вони б дали йому загалом 30 шат. Філістимляни погодилися. Шимшон виголосив свою загадку, але філістимляни не змогли розгадати її. Справа в тому, що дорогою до Тимна він проходив повз те саме місце, де колись вбив лева, і помітив, що рій бджіл перетворив тушу тварини на вулик. Шимшон взяв звідти трохи меду, поїв і пішов далі. І на весіллі загадав наступну загадку: „З того, хто їв вийшла їжа, а з сильного вийшло солодке. Що це таке?” Той, хто їв – це лев, цар усіх звірів, а солодке – це мед. Отже, незважаючи на те, що цілий тиждень філістимляни не могли знайти відповіді, на сьомий день вони прийшли до Шимшона і відпо-

віли йому: „Що солодке за мед і хто сильніший за лева?”. Звідки вони дізналися про відповідь? Попросивши кілька днів на роздуми і не придумавши жодної версії, філістимляни звернулися до Шимшонової дружини. Вони зажадали, щоб вона вмовила чоловіка дати їй правильну відповідь, інакше вони спалять її та дім батька. Дружина Шимшона злякалася, почала плакати і тиснути на чоловіка, і в якийсь момент він здався. А вона відразу передала вірну відповідь філістимлянам. Тому, коли філістимляни прийшли до Шимшона з відповіддю, він одразу зрозумів, що сталося. У гніві покинувши місто, він вирушив до Ашкелону, який на той час належав філістимлянам, вбив 30 чоловік, взяв їхній одяг і відправив тим, хто „відгадав загадку”. А потім пішов до будинку свого батька.

Через кілька днів Шимшон повернувся до Тимна до своєї молодшої дружини, але з'ясувалося, що за його відсутності вона була передана іншій людині. Коли він спитав тестя, що відбувається, той сказав, що не думав, що Шимшон повернеться, а раз так, то він може взяти собі молодшу сестру своєї дружини. Шимшон розлютився, зрозумівши, що жодна людина не виступила проти такого скандального акту. Це був час збирання врожаю пшениці, тому він вирушив у поля та вплимав там 300 лисець. Шимшон зв'язав їх у пари і встромив тваринам між хвостів факели, а потім відпустив їх у поля до філістимлян, і вони побігли на всі боки, спалюючи врожай. Крім того, що він таким чином помстився за свою образу, він зробив це, щоб провчити філістимлян за їх регулярні напади на євреїв і грабінг.

Мудреці Талмуду вчать, що Шимшон не був просто людиною з грубою силою. Він був назіром, тим, чие життя присвячене Вс-вишньому. Тому й сила його була надприродною і залежала від ступеня його відданості Б-гу. Все, що він робив, було продиктовано Вс-вишнім, у тому числі його шлюб з філістимлянкою, яка прийняла гіор.

Шимшон був неймовірно скромною людиною і за 20 років свого правління жодного разу не скористався своїм становищем, щоб попросити когось зробити для нього щось. Дехто каже, що Шимшон був насправді кульгавим на обидві ноги і важко ходив. Однак, коли це необхідно, на нього спускався дух Б-га, і в цей час він зіплювався, отримуючи також надприродну силу для протистояння ворогу.

У Святому Письмі наводиться багато інших історій, пов'язаних із силою Шимшона. Одного разу, коли він прийшов до Ази, одне з головних міст філістимлян, і залишився там на ніч, вороги оточили його і зачинили міську браму, маючи намір вранці атакувати. Шимшон здогадався про їхні злодійські задуми, тому став опівночі, вирвав із землі гігантську зачнену міську браму, поклав їх собі на плечі і відініс далеко звідти, на вершину гори. Іншим разом, одразу після інциденту з лисцями, філістимляни спробували пом'якшити гнів Шимшона і спалили будинок його невірної дружини та її батька, маючи на увазі, що таким чином помститься за нього. Але коли Шимшон почув, що вони зробили, він ще дужче розгнівався, напав на філістимлян і вбив багатьох із них. Філістимляни зібрали величезну армію і розташувалися табором в юдейському місті Лехи, де ховався Шимшон. Вони передали місцевим жителям, що ті або в найкоротший термін передадуть їм Шимшона, або будуть вбиті. Коли переложки їдеї прийшли до Шимшона і розповіли йому про загрозу філістимлян, він залишився незворушним. За власним бажанням він був зв'язаний і приведений до філістимського табору. Радісні філістимляни встали, щоб вбити його, але в цей момент на нього спустився дух Вс-вишнього, і тоді він розірвав мотузки, що його зв'язували, немов вони були старими і зотлілими, і, схопивши перше, що побачив – щелепу осла – вбив тисячу філістимлян. Після цієї вражаючої перемоги весь єврейський народ зрозумів, що Шимшон був обраний Вс-сильним, щоб вести їх, і призначили його суддею над собою.

Падіння Шимшона в кінцевому рахунку все ж таки походить від рук філістимлян – від жінки, на якій він одружився, Даліли. Біда була в тому, що Шимшон дуже її полюбив, і його вороги зрозуміли, що завдяки цьому можна його здолати. Одного разу знатні філістимляни прийшли до Даліли, коли вона була одна, і запропонували їй величезні гроші якщо вона відкриє їм секрет сили свого чоловіка і допоможе їм організувати його захоплення. І віроломна Даліла погодилася. Щодня Даліла мучила чоловіка питаннями, намагаючись різними способами дізнатися його таємницю. Кілька разів Шимшон намагався покартувати, але Даліла була непохитна і вимагала істини. „Якщо ти зв'яжеш мене сімома сирими тятивами, тоді моя сила зникне, – відповів їй Шимшон. – Якщо ти зв'яжеш мене новими мотузками, які ніколи не були у вжитку, я стану звичайною людиною”. „Якщо ти зв'яжеш сім

пасм моїх у тканину, я ослабну”. Щоразу Даліла намагалася випробувати ці способи, поки Шимшон спав. Щоразу вона скрикувала: „Шимшон, на тебе напали філістимляни!”, і Шимшон різко прокидався, демонструючи свою силу, доказуючи, що її методи не працювали. Даліла плакала перед ним: «Як ти можеш казати: „Я люблю тебе”, якщо насправді твоє серце не зі мною? Вже три рази ти насміхався з мене, але так і не знався, в чому секрет твоєї сили!”. І так вона його замучила, що одного разу Шимшон здався. Нарешті він розповів їй секрет своєї сили. „Бритва ніколи не торкалася моєї голови, тому що я назір Б-гу ще з тих часів, коли був у утробі моєї матері. Якщо я підстрижусь, тоді моя сила залишить мене, і я стану слабким як будь-яка людина”. Цього разу зрадниця Даліла точно зрозуміла, що чоловік каже їй правду. Вона поспішила покликати філістимлян до свого будинку. Коли Шимшон спав, Даліла обрізав його волосся, а потім вигукнула: „Шимшон, філістимляни напали на тебе!” Шимшон схопився, готовий захищатися. Але Б-жа сила, якою він раніше володів, відійшла від нього, і люди, які сиділи в засідці, легко його здолали. Жорстокі філістимляни викололи йому очі і, закувши в ланцюги, відвели до Ази.

Талмуд вчить, що Шимшон був покараний засліпленням, бо колись дивився на філістимлянок із пожадливістю. Хоча Б-г і хотів, щоб Шимшон одружився з філістимлянками, але особисті мотиви його були не зовсім чистими, тому що він саме мріяв володіти ними.

Після потраплення в полон Шимшон був поставлений займатися молотбобою. Одного дня, коли всі філістимляни зібралися на велике свято, щоб принести особливу жертву своєму ідолу, вони вирішили заодно і відсвяткувати свою перемогу над Шимшоном. Вони співали, танцювали і дякували своєму богу за те, що той передав багатиря в їхні руки. Якоїсь миті вони послали за сліпим Шимшоном, щоб той розважав їх. Змучений і принижений, він прийшов і розважав їх, але розумів, що не може більше виносити цих грубих глузувань, проте ще більш огидно йому було поклоніння філістимлян ідолам. Звернувшись до хлопчика – свого поводиря, Шимшон попросив: „Лідведи мене до колон, щоб я міг опертися на них і трохи перепочити”. Хлопчик послухався. А волосся на голові Шимшона за час полону вже трохи віросло. Палаючий гнівом і болем, але сповнений надії, Шимшон молився Вс-вишньому: „О, Г-споди, Б-же, прошу, загадай про мене і дай мені силу, прошу, тільки цього разу! Дозволь мені помститися цим жорстоким ідопоклонникам, щоб вони знали, що ти єдиний Б-г. І неважливо, якщо я загину разом з ними!” Несподівано він знову відчув на собі дух Б-га. Подякувавши Вс-вишньому, Шимшон простяг руки, схопився за колони, що підтримували будівлю, і вперся в них всією силою. Наступної миті стіни й дах завалилися, зруйнувавши всю будівлю. Усі присутні там філістимляни разом із самим Шимшоном загинули.

Того дня Шимшон пожертвував собою, але зміг вбити більше філістимлян, аніж за все своє життя. Після цього зайшли в те місце його брати і весь дім його батька, взяли його тіло і повернули додому, поховавши між Цорою та Ештаолом, – на тій землі, де він так доблесно бився, щоб захистити свій народ, – у гробниці Маноаха, його батька. Шимшон був визнаний лідером єврейського народу упродовж 20 років.

Шимшон став тим, на кому збулося благословення Якова, яке було дано його синові Данові, предку Шимшона: «Дан буде судити народ свій. Буде Дан змієм на дорозі, аспідом на дорозі, що вразить ногу коня, і падає вершник його”. Він був справжнім воїном, а його метод атаки був схожим на метод змії, яка кусає людину за ногу. Він жив серед філістимлян і нападав на них ззаду, завдаючи їм шкоди. І, тим зонайменше, водночас, як вчать наші мудреці, Шимшон був великим праведним суддею, який вів і судив свій народ, як сам Вс-вишній, за досконалою справедливістю.

Багато джерел нашої традиції говорять, що хоча у вірші сказано, що Шимшон правив протягом 20 років, насправді їх було 40. Причина цього, як пояснює Талмуд, полягає в тому, що вплив Шимшона як на його побратимів, так і на філістимлян було настільки сильним, що це відчувалося ще протягом 20 років після його смерті. Його настанови продовжували надихати євреїв і служити їм законами ще довгий час після смерті Шимшона, з тією ж силою, як і за його життя, тому говориться, що він ніби фактично правив усі ці роки. Крім того, страх, який він зміг посягти серед філістимлян, виявився настільки сильним, що ще протягом 20 років після смерті Шимшона вони боялися нападати на євреїв і завдавати їм шкоди, а тому народ Ізраїлю міг жити у мирі та спокої.

Шломо Хаїм КЕССЕЛЬМАН.

Втеча з гетто містечка Новогрудок

Ця унікальна подія сталася у вересні 1943 року. О десятій годині вечора 227 ув'язнених здійснили втечу через проритий тунель з гетто, яке розташовувалося на околиці білоруського містечка Новогрудок. В результаті цього героїчного заходу вижили 124 особи, 67 в'язнів загинули, а 30 зникли безвісти.

У це страшне місце євреї почали потрапляти в 1942. Їх розміщали в неопалювані бараки трудового табору з дерев'яними нарами. Люди жили в постійному страху неминучої загибелі на убогій пайці, за відсутності чистої води. Нестерпні умови породили план втечі через тунель, який потрібно було прорити самотією. Спочатку в цю зухвалу ідею повірили лише 12 людей. Вони й почали рити в приміщенні, яке до війни було стайнею. Потім до них приєдналися інші в'язні. Було викопано двометрову шахту, а потім з глибини в один метр стали рити підземний коридор 70 на 70 см.

Під землею був пласт глини, а вже під нею був м'якший шар землі. Копали в дуже складних умовах, в задусі, задихаючись від вологості. Для полегшення роботи придумали вентиляцію, щоб до тунелю потрапляло хоч якесь повітря. В'язні пробили глину та встановили вентиляційні труби. Невідомо, чим вони бурили, але отвори для надходження повітря були зроблені, що забезпечило його струм протягом всього шляху.

Підкоп вели по двоє з обраної групи, в яку ввійшло до 50 найнижчих і фізично міцних людей. З підручних матеріалів був збитий візок, який представляв собою ащик з двома колесами і мотушкою. Один в'язень вибирав землю, висипаючи її в візок. А другий споруджував кріплення у вигляді підпірок для стін і стелі, а також клав на ґрунт де-

рев'яні рейки з дощок розібраних нар, щоб колеса візка не розбивали дно тунелю.

Для освітлення тунелю провели електрику. Згодом один із в'язнів гетто Ізраель Калачик, який будував хід, але не біг через нього, впізнав біленький проводок, що має гачок на кінці. Він же і розповів про те, що дротик добували в майстернях, крадучи їх по шматочках. Так само діставали і лампочки.

Копали тунель протягом чотирьох місяців, працюючи щоночі. Іноді вдавалося рити його і вдень. Почали будувати підземний лаз у середині травня, а завершили роботу у другій половині вересня 1943 р. Вихід із тунелю приховували до моменту втечі.

Спочатку говорили про 100 метрів тунелю, але довелося робити його 200-метровим через те, що жито, в яке планувалося сховатися, скопили наприкінці літа. Через це змінили план втечі і прокопали далі, сховавши вихід із лазу під горою.

Цікаво, що виявлення тунелю багато хто вважав втечу з Новогрудського гетто вигадкою. Його знахідка стало сенсацією. Адже це був справді унікальний випадок, коли невеличкі втекли з місця ув'язнення таким способом, уму-дрившись непомітно працювати ночами, незважаючи на найважчі умови табору.

Весь процес організації спорудження тунелю був дуже складним. Потрібні були не тільки величезні фізичні зусилля, а й моральна витримка. Адже люди жили в атмосфері загальної недовіри та стеження одне за одним, за німцями. Були випадки появи євреїв, надісланих нацистами для шпигунства. Таких виявляли та ліквідували, закопуючи трупи у підвалі майстерні.

Вдалою стала лише третя спроба втечі. Перша, 24 вересня, не відбулася через світлу місячну ніч. Наступного дня ув'язнені запанікували, відмовившись бігти і забарикадувавши двері до приміщення, звідки починався підземний хід. Щоб уникнути паніки, організаторами було зроблено таке: кожному в'язню видали клаптик паперу з ім'ям того, за ким слід повзти. Ніхто з ув'язнених не знав порядок проходу. Втеча почалася 26 вересня глибоким вечором, коли люди зі зброєю, що стали біля входу в тунель, стали оголошувати імена з попередньо складеного списку. За годину барак спорожнів.

Ще до початку втечі організатори змогли точно розрахувати його час. На все було відведено 48 хвилин. Попередньо зробили пробну спробу, в якій брало участь кілька людей. У результаті шість в'язнів, включаючи Ізраєля Калачика, побоялися повзти тунелем. Вони протягом восьми днів ховалися на горіщі, куди виносили землю з тунелю, а потім змогли дістатися до партизанського загону.

Коли всі охочі спустилися в тунель, з'явилася охорона і виявила, що нікого в приміщенні немає. Вони вибігли й наосліп почали стріляти в те місце, звідки чулися голоси. Дехто з ув'язнених одразу потрапив під кулі, хтось був схоплений пізніше під час облави. Багато хто з тих, хто вижив, зумів проповісти ці страшні 200 метрів, згодом самі не вірили в те, що вони зробили. Їхні спогади неможливо було слухати без болю.

Люди, що залишилися живими після втечі, кілька діб, а може й тижнів, добиралися до партизанського єврейського табору братів Бельських у Налібоцькій пуші, йдучи обхідними шляхами.

Ця унікальна подія спричинила відкриття влітку

2007 у білоруському містечку Новогрудок Музею єврейського опору, який знаходиться в баракі, звідки восени 1943 року через підземний хід, проритий власноруч ціною неймовірних зусиль, вийшли останні в'язні гетто.

У 74-ті роковини втечі з новогрудського гетто біля Музею єврейського опору в Новогрудку відкрили меморіальну композицію, присвячену загиблим тут під час Голокосту євреям.

Цікаво, що втечу організувала бабуся Джареда Кушнера – зятя президента США Дональда Трампа. 1941 року неподалік старовинного замку окупаційні сили організували гетто для місцевих євреїв, куди потрапила і родина Райки Кушнер. Тоді їй було 16 років, у гетто опинилася вся родина Кушнерів. Нацисти розстріляли її матір, але Рая з братом змогли втекти.

Анна БОК.

Пам'ятник загиблим євреям в гетто містечка Новогрудок

Синагоги Черкас

У Черкасах понад 120 років тому на майже 40 тисяч населення було 13 синагог та молитовних будинків. Із цих сакральних єврейських споруд до наших днів дожили лише три. Що сталося із іншими? Де вони були? Чому вони зводилися трохи не в кварталі одна від одної? Куди поділися Тори й іудейські метричні книги, кіпи та менори?

Частину синагог поглинули води Дніпра, на місці деяких встановили батуту та збудували фонтани, інші зруйнували, щоб звести сучасні будинки: спорткомплекс, дитячий садок. Найцікавіше, що вказати точні місця, де були розташовані всі ці сакральні споруди, ніхто не береться. Проте нам вдалося відшукати деякі.

Синагога чи молитовний будинок

Давайте спершу визначимо список черкаських синагог. Візьмемо за основу список, складений 30 листопада 1905 року. Їх було 13. Але є одне величезне АЛЕ. Синагог, як сакральних будівель, було дві. Решта – це молитовні будинки. Розміщувалися вони зазвичай у приватних будинках багатих купців чи підприємців.

Річ у тім, що синагогою можна вважати будь-яке приміщення, де збирається не менше 10+1 чоловіків, які читають священну Тору. Чому 10+1? І чому обов'язкова наявність Тори? Молитися, а точніше читати Тору, має не менше 10 осіб чоловічої статі. Якщо одна людина полишає читання Тори, його має замінити наступний. Тому молитовним будинком вважалося будь-яке приміщення (переважно будинки багатих мешканців Черкас), де могли зібратися не менше 10 іудеїв-чоловіків. А Тору міг мати лише багатий чоловік.

Перелік синагог і молитовних будинків Черкас:

Синагога по вулиці Єврейська.

Школа і молитовний будинок Литовського.

Бес-Гамердеш на Старому ринку у будинку Цейтліна.

Синагога в будинку Гінзбурга.

Молитовня в будинку Яна Шнеерсона.

Клойз на Старому ринку.

Клойз за річкою Митниця.

Синагога „ремесленіков” по вулиці Музикантська.

Клойз по вулиці Музикантська.

Синагога в будинку Склового.

Школа (синагога) у будинку Янкеля Тверського.

Синагога Беня по вулиці Лікарська.

Синагога при цукровому заводі.

Проте це не повний перелік синагог і молитовних будинків. Складений він був станом на 1905 рік, однак є чимало випадків (і ми їх розглянемо), коли підприємці передавали власні будинки під єврейській школи, при яких в обов'язковому порядку відкривалися молитовні будинки. Наприклад, школа (а при ній і синагога) Зарицького. Або ж синагога на місці Будинку Природи. Хоча ні того, ні іншого в переліку 1905 року немає.

Найстаріша синагога Черкас

Вона розташовувалася по вулиці Єврейська (нині Гагаріна) за 100 метрів від Пагорбу Слави. Нині її вже нема, а на цьому місці розбили сквер. Будівлю синагоги радянська влада знесла близько 100 років тому.

„Найдавнішою та найголовнішою єврейською сакральною спорудою в місті була синагога, яка знаходилася на Подолі, неподалік Замкової гори. Саме тут вона позначена на планах міста з кінця XIX ст.” – розповів Дмитро Куштан, керівник Черкаської обласної археологічної інспекції.

Стара синагога дуже вирізнялася своєю незвичною архітектурою на тлі звичайних міських цегляних будинків та глинобит-

них хат. Судячи з підписів на малюнках, цю синагогу збудовано близько 1850 р. Вона була двоповерховою, дерев'яною на цегляному фундаменті. Дах двосхилий (у вигляді ковчега) з фігурними фронтонами.

В Державній науково-архітектурно-будівельній бібліотеці імені В.Г. Заболотного (м. Київ) зберігаються два малюнки черкаської синагоги, виконані художником-етнографом Михайлом Дяченком у 1926 році. Іудейська культова споруда змальована з різних ракурсів: загальний вигляд та вид одного з фасадів.

„Найпевніше, синагога була зруйнована у 1930-х роках, або й пізніше”, – зазначив археолог.

Дмитро Куштан розповідає, що у цьому місці розкопки не проводили. Тому більшість інформації отримували саме з візуальних джерел – фотокарток і архівних документів. Нині на цьому місці встановили батуту й ігрові тренажери.

Вулиця Єврейська – колись синагог

Взагалі по вулиці Єврейська (нинішній вулиці Гагаріна) на проміжку від узвозу Старососборний до узвозу Білоцерківський – **розміщувалося три синагоги**. Воно й не дивно. Саме на Казбеті та в районі черкаського Подолу, який нині затоплений водами Дніпра, компактно проживала єврейська громада.

Окрім центральної синагоги, про яку ми писали вище, на Єврейській також розташовувалися синагоги Цейтліна та Литовська. Щодо останньої, то жодних записів, документів про її точне місце розташування знайти не вдалося. Однак у книзі місцевого дослідника єврейського життя Черкас Юрія Мариновського значиться, „що при школі Литовський (зазвичай синагоги влаштовували при навчальних закладах, де навчалися діти євреїв) була релігійна община, яка у 1894 році нараховувала 108 чоловіків, а у 1908 році кількість голів сімейств – 55 чоловіків”.

А от синагога Цейтліна розташовувалася в приватному будинку підприємця Мердоха Цейтліна. Її адреса – вулиця Єврейська (а з 1929 року Шалом-Алейхема), 4. Також можна зустріти іншу назву синагоги – Бес-Гамердаш на Старому базарі. Старий базар розташовувався якраз там, де зараз Долина троянд. Сам Цейтлін був власником лісопилного заводу на Подолі. Цей завод також був зруйнований, а на його місці нині черкаські рибалки тягають раків, карасів та бичків.

Власне, будівлю, яка згодом стала синагогою, збудували у 1899 році. За даними черкаського краєзнавця Юрія Мариновського, у 1923 році після приходу вже радянської влади єврейське населення мало реєструвати общини і брати в оренду молитовні будинки. Якщо община не реєструвалася, то приміщення забирали на потреби радянського народу.

„У 1929 році кількість членів общини при синагозі Цейтліна складала 87 чоловік (57 чоловіків і 30 жінок), в 1931 році – 55 осіб. Очевидно, що на початку 1930-х років релігійна община була розпущена і припинила своє існування”, – йдеться у дослідженні Мариновського.

Ні синагога Цейтліна, ні Литовського не збереглися.

Чотири синагоги на Старобазарній

Вулиця Старобазарна – це нинішній Замковий узвіз. Більше 100 років тому Старобазарна тягнулася від верхнього міста до низу, через Долину троянд і завершувалася там, де зараз Кременчуцьке водосховище.

Історики говорять, що на цій вулиці було розташовано з півсотні добротних кам'яних будинків. У них проживали заможні євреї, купці та підприємці. Нині до наших днів збереглася третина тієї славнозвісної Старобазарної лише із трьома старими будинками.

Синагога Гінзбурга

Ймовірно, що ця сакральна пам'ятка знаходилася у приватному будинку Гінзбурга. Власне сам Гінзбург займався лісом: купував, різав і перепродавав деревину. Сплавляли її по Дніпру. Саме на березі річки у нього був свій завод. Гінзбург був ризикованим підприємцем. Якщо місцеві купці і промисловці продавали готові вироби на черкаські заводи, то пан Гінзбург „гнав” деревину на Київ, як кажуть на „свій страх і ризик”.

Про Гінзбурга згадується у справі щодо вбивства трьох поліцейських у Черкасах, яке сталося у травні 1914 року. Про ці події в деталях і фактах наша газета писала в квітневому номері за 2024 рік: стаття Максима Степанова „110 років тому загиблих поліцейських ховали всі Черкаси”. У травні 1914 року у Черкасах двоє грабіжників вирішили „поживитися”. Першим об'єктом для наживи вони обрали будинок лісопромисловця Гінзбурга. Близько першої години ночі проти 18 травня вони підійшли до парадного входу й гучно постукали.

– Чого бажаєте? – запитав господар із вікна.

– Відчиніть, свої! – відказали двоє з вулиці.

Гінзбург згадався, що гості можуть бути небезпечними, й удався до хитрощів, крикнувши, що, мовляв, вхід через інші двері. Поки бандити обходили будинок, господарі підняли крик з надвору.

Галас почув поліцейський Харитон Тацько. Він обережно підійшов до місця події, але наган із кобури не витягнув. Ця помилка стала для нього фатальною. У відповідь на запитання городоного „Що вам треба? Хто такі?” бандити двічі вистрілили в нього й, забравши револьвер пораненого, втекли.

На постріли з доволішніх будинків повибігали люди. Вони кинулися до поліцейського й заходилися, за тодішньою практикою першої допомоги, обливати його водою. Але рани були смертельні. Цього дня грабіжники вбили трьох поліцейських і двоє цивільних – євреїв.

Ймовірно, що синагога, про яку згадують у переліку 1905 року, розташовувалася у приватному будинку Гінзбурга. На жаль, до наших днів цей будинок не зберігся. Орієнтовно він був розташований у північній частині нинішньої Долини троянд – там де зараз вихід до води.

Клойзи (синагоги) на Старобазарній та за річкою

Місце, де стояла синагога за річкою Митниця, нині затоплене водами Кременчуцького водосховища. Власне, сама річка Митниця, судячи зі старої мапи, проходила там, де нинішня берегова смуга Дніпра.

Про ці дві синагоги дізнатися нічого не вдалося. Їх не описують ні Василь Страшевич, ні Юрій Мариновський. Ці клойзи (синагоги), ймовірно, відвідували бідняки-євреї, які проживали на Митниці та Подолі.

Синагога Шнеерсона

Ця синагога, ймовірно, розташовувалася у приватному будинку Шнеерсона на Подолі. Про нього відомо не так багато. За словами Василя Страшевича, „на початку 10-х років XX століття головним рабином черкаської общини було обрано Нахмана Ароновича Шнеерсона”.

* *Це перша частина матеріалу про єврейські синагоги Черкас. У другій частині ми розповімо про ті сакральні пам'ятки, які дожили до наших днів, а також шукатимемо синагогу біля цукрового заводу на вулиці Гостромогильній.*

* *Матеріал вдалося підготувати завдяки допомозі єврейської общини Черкас, Черкаської бібліотеки для юнацтва та Віталію Пімвалу.*

<https://www.vikka.ua>

Про товари, які називались „Черкаськими”

У період „розвинутого соціалізму” Черкаси славилися цілою низкою товарів власного виробництва, які були широко відомі, як в самій області та і на просторах колишнього СРСР.

1960 рік: пиво. Традиції промислового пивоваріння у Черкасах сягають кінця XIX ст. Одна із місцевих броварень, – „Новый пивоваренный завод М. Беня и Е. Еремёно”, – була заснована 1910 р. в районі тодішніх Бульварної і Сінної вулиць, нині це Благовісна і Добровольського. Профільний діяльності підприємство не зраджувало усі наступні десятиліття, а у 1930-ті роки черкаське пиво зажило великої популярності на всьому річковому шляху, тобто й за межами Київської області. Та чи мало те пиво власну назву „Черкаське” – наразі невідомо. Але коли 1960-го на площах старого заводу відкрили „Черкаський пивоварний завод”, його фірмовим продуктом стало саме таке. Варилося пиво за класичною рецептурою і загалом-то нічим особливим не вирізнялося, але позаяк у товаристві шанувальників воно смакувало з „місцевою” в'яленою чи копченою рибкою, то таким його й запам'ятали: по-своєму – особливим. Остаточоно бренд зник 2004-го разом із „Кооперативним підприємством „Пивзавод „Богдан””.

1966 рік: сигарети. Наступним брендовим проривом Черкас на зовнішні ринки стали однойменні сигарети. Звісно, що від 1878 року наша тютюнова фабрика (табачна фабрика Зарицького – *ред.*) й без того успаivilася високоякісною продукцією – від махорки „Вергун” до „Медових” і „Святкових” цигарок – але ж то марки всесоюзні. І ось у лютому 1966 року на фабриці почали випускати фірмові подарункові блоки „Черкаси”. Містив такий блок п'ять пачок, які прикрашалися фотографіями Будинку рад, драмтеатру, залізничного вокзалу, річпорту та кінотеатру „Дніпро”. Пізніше з'явилися інші зображення, а загалом на ринку цей не вельми корисний, зате оригінальний сувенір, тримався добрих три п'ятирічки. Щоправда, у 1970-ті „Черкаси” продавали вже й окремими пачками.

1972 рік: ковбаса. Знаменита напівкопчена „Черкаська”, рецептуру якої розробили працівники нашого м'ясокомбінату Г. Тищенко та О. Носенко, з'явилася на полицях у 1972 році і дуже швидко зажила, без перебільшення, всесоюзної слави. Ще майже три десятки м'ясокомбінатів країни взялися випускати „таку саму”, але ж всі знають: автентичний продукт і його копії – це дві великі різниці.

1972 рік: сувеніри. Ствердившись у статусі обласного центру, Черкаси „почали активно займатися самопіаром”. У 1960-ті щось сувенірно-тематичне випускали м'ясокомбінат і машбуд, але посправжньому за справу популяризації міста у нас взялися з відкриттям спочатку дільниці, а згодом і фабрики сувенірних виробів „Аврора”. На кінець 1972 р. на ній виробляли продукції вже на 1 мільйон карбованців! І у товарній лінійці було чимало сувенірів, присвячених конкретно Черкасам: від настінних пластмасових „вимпелів” до... із затвердженого до серійного випуску в 1974 році: „Соснівка”, „Сокирне”, „Місток у Ювілейному парку”, „Телевізійна вежа”, „Будинок зв'язку”, „Драмтеатр у Черкасах”.

1987 рік: косметика. Так, не дивуйтеся. На жаль, до одеклопону „Черкаси” справа не дійшла, та все ж і в цьому сегменті нам є що згадати. Потурбувалися про те, аби з нашим обласним центром „ранок був приємним”, спеціалісти Золотоніського заводу парфумерних виробів. Навесні 1987 р. вони порадували споживачів шампунем „Черкаський” з лікувальними властивостями, трохи згодом – лосьйоном „Черкаський”, а потім „в кращих традиціях маркетингу” їх об'єднали у один косметичний набір.

Може ще було щось Черкаське? Згадайте...

Борис ЮХНО.

Проект „ТУРБОТА ПОКОЛІНЬ – ХЭСЭД ДОРОТ” було створено та працює за підтримкою „Джойнт” (JDC) – провідною єврейською міжнародною гуманітарною організацією, яка понад 30-ти років допомагає нужденним євреям і розвиває єврейське життя у країнах колишнього Радянського Союзу. Детальну інформацію про JDC ви знайдете на сайті: www.JDC.org

Соціальні послуги для підопічних (жертв нацизму) ЧОБЕФ „Хесед-Дорот” надаються за підтримки гранту від „Конференції з матеріальних претензій єврейського населення до уряду Німеччини”.

Наші спонсори: Єврейська Федерація Великий МетроВест Нью-Джерсі та Міжнародна громадська організація Центр „Джойнт”.

Цдака ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”.

Сайт ЧОБЕФ „Хесед-Дорот”.

Сторінка ЧОБЕФ „Хесед-Дорот” в мережі Фейсбук.

9 786177 233670

Газета „Разом–Інейнем”. Засновник – Черкаський обласний благодійний єврейський фонд „Турбота поколінь – Хесед Дорот”.

Ідентифікатор медіа – R30-03581.

Адреса редакції: 18010, Черкаси, вул. Богдана Хмельницького, 66.

☎ (0472)37-70-79, 54-41-48; 54-43-11.

e-mail: ineinem20@gmail.com <http://hesed-dorot.ck.ua>

Надруковано в м. Чернівці. Наклад 800 прим. Розповсюджується безкоштовно.

Підписний індекс 90781..

Прохання поводитися з цим виданням акуратно – в ньому є слова Тори.